Mr. Branko Blažević UVODNI REFERAT

O KONCEPCIJI I STRATEGIJI DUGOROČNOG PRIVREDNOG RAZVITKA OPĆINE CRIKVENICA

1. Problematizacija teme

Svijet sve više karakterizira sve veća složenost, heterogenost, ali i međuzavinost. Tu međuzavisnost svijeta tj. njegovu povezanost svojim dijelovima, podsistemima, koji su i sami vrlo složeni sistemi, nemoguće je sagledati i spoznati promatrajući ih odvojeno od cjeline.

Ovakvi novi složeniji sistemi traže i novu metodologiju, tj. takvu metodologiju koja traži sintezu znanja koje mogu dati samo različite oblasti znanosti.

Pojavom opće teorije sistema vrši se snažan utjecaj na razvoj svih različitih oblasti, i to kroz integraciju znanja kao oponenta tendencije diferencijacije znanja. Brišu se čvrste granice između prirodnih i društvenih znanosti.

Riječ je o sistemskom pristupu koje karakterizira promatranje predmeta i pojave uvijek kao cjeline sistema, čiji se dijelovi ne mogu promatrati izolirano od cijeline, a da se pri tom ne izgube značajke koje cijelina daje dijelu. To znači uključivanje raznih znanstvenih disciplina istovremeno i uključivanje analitičkog instrumentarija, ali s tim da se podsistemi ne promatraju izolirano, već uvijek u cjelini i kroz cjelinu.

Bitna obilježja koja karakteriziraju takav pristup jesu dinamičnost predmeta promatranja, složenost, stohastičnost suvremenih pojava i sistema koje ne mogu više objašnjavati nikakvi složeni ekonometrijski i matematički modeli i formule, jer je život uvijek bogatiji od njih. Utjecaj nemjerljivih faktora sve je veći i značajniji.

Ovaj kratak uvod o pojavi novih sistemskih informacijskih znanosti, kao i pojavi nove ekonomske znanosti, neophodan je da bi se shvatila sva složenost problematike razvoja jednoga područja kao što je općina Crikvenica.

Pristup koncepciji i strategiji, kao i utvrđivanje ciljeva dugoročna razvitka najšire je društveno pitanje, tako da nije prihvatljiv pristup društvenom razvitku kao zasebnom, pretežno ekonomskom procesu. Širenjem vremenskog horizonta smanjuje se egzaktnost pristupa problemima, tako da spoznaja s područja realnosti prelazi na intelektualno polje. Stoga je jedini prihvatljivi pristup daljnjoj budućnosti - teorijski pristup.

Bavljenje problematikom ekonomskog rasta i razvitka predstavlja zasigurno najsloženiji zadatak ekonomske znanosti. Ako tome dodamo zahtjev za upravljanje rastom i razvojem, postaje jasno pred kolikim i kakvim znanstvenim i praktičnim pothvatima stoji znanost koja se time bavi i praksa koju treba mijenjati.

Ovo savjetovanje bi zato i moralo imati jedan od svojih ciljeva: na polju traženja mnogih odgovora dugoročna privrednog razvitka općine Crikvenica uključiti razna znanstvena i praktična razmišljanja istodobno, ali uvijek, i samo tako, da se svi

podsistemi složenog društvenog sistema, kao što je jedna općina, nikada ne promatraju odvojeno, već uvijek u cjelini i kroz cjelinu.

Zato je toliko i važno ovo naše savjetovanje, jer je svojstveno samo ljudima da svoje buduće djelovanje i svoje stvaralačko djelo najprije oblikuju u glavi.

2. O koncepciji i strategiji dugoročnog privrednog razvitka općine Crikvenica

Projektiranje privrednog razvitka jedne općine prvorazredno podrazumijeva projektiranje sistema ciljeva razvitka koji su usmjereni stvaranju materijalnih i ostalih pretpostavki i uvjeta za život i rad ljudi. To projektiranje razvitka mora uključiti projekciju ključnih resursa kao glavnih sredstava za ostvarenje postavljenih ciljeva. Koncepcija dugoročna razvitka, stoga, predstavlja najvišu fazu programiranja budućnosti, a strategija predstavlja metode s pomoću kojih se realizira utvrđena koncepcija.

Kako društveni sistemi imaju više ciljeva, među kojima postoji hijerarhija, tj. na vrhu piramide društvenih ciljeva nalazi se osnovni cilj razvitka velikog društvenog sistema Republike Hrvatske, u tu politiku razvitka mora se uklopiti i naše područje.

2.1. *Sistem ciljeva dugoročnog privrednog razvitka općine Crikvenica*

Najviši cilj razvitka ovog područja, kojemu bi morali biti podređeni svi ostali dugoročni strateški ciljevi, u sebi bi morao sadržavati veliki kvalitativan skok što u svojem središnjem dijelu ima čovjeka, građanina, odnosno stanovnika općine Crikvenice.

Smatrm da je tako traženi koncepcijski cilj najbliže definiran u "Strategiji razvoja" Ekonomskog instituta Rijeka, a koji glasi:

"Dosizanje visoke kvalitete življenja stanovništva i očuvanja (dodao bih i razvitak) kulturnog identiteta čitavog područja."

Polazeći od ključnih resursa koje posjeduje općina Crikvenica, kao i od osnovnog koncepcijskog cilja, tada osnovna strategija dugoročnog privrednog razvitka leži na ciljevima i razvitku onih privrednih grana koje će biti okosnica rasta i razvitka i s kojima će se maksimalno udovoljiti društvenim potrebama minimumom utrška raspoloživih resursa, koji u svojoj strukturi imaju ove elemente:

- osnovna strategija razvoja općine Crikvenica je turizam, koji mora imati ulogu ključne djelatnosti,
- potrebno je i omogućiti i razvitak svih propulzivnih industrijskih kapaciteta, koje ni u kojem slučaju ne smiju narušiti ekološku ravnotežu uz strogo poštivanje europskih ekoloških standarda (drvna industrija, elektronska industrija),
- razvitak poljoprivrede i stočarstva u Vinodolskoj dolini i brdskim predjelima,
- razvitak marikulture i ribarstva,
- uzgoj i eksploatacija šuma.

U referatima, koji su sastavni dio ovog tematskog bloka, treba da uslijedi stupanj razrade tih strateških ciljeva razvitka u niz potciljeva.

2.2 *Raspoloživi ključni resursi i njihova projekcija*

Ključni proizvodni resursi, što ih posjeduje općina Crikvenica, a neophodni za realizaciju osnovnog cilja razvitka, jesu:

1. stanovništvo i kadrovi,

2. prirodni resursi (more, šuma, zrak, zemlja, voda)
3. prostorno uređenje, urbanizam, životna i radna sredina,
4. sredstva za rad (naslijeđena i stvorena materijalna osnova rada).

Od svih spomenutih ključnih proizvodnih resursa, a posebno što se tiče projekcije, zadržat ćemo se više na sredstvima za rad budući da su ostali resursi predmet obrade posebnih koreferata, odnosno posebna tematskog bloka.

Ad 1. Stanovništvo

Ovdje želim samo usput spomenuti da demografska analiza i njezina projekcija do 2010. godine ima veliku težinu i velike posljedice za ukupan razvitak. Po mom mišljenju prihvatljiva je procjena koja polazi od minimalne, skoro zanemarive, stope mehaničkog priliva stanovništva uz godišnji ukupan prirast od 0,56 posto tj. od 19 018 stanovnika u 1991. na 21 500 u 2010. godini, uz visoku stopu zaposlena stanovništva, koje u 2010. godini dosiže 10 300 zaposlenih, odnosno čak 48 posto od ukupnog stanovništva.

Vlastitim istraživanjem došao sam do projekcije od 9000 zaposlenih u 2005. godini.

Ciljna funkcija ovog resursa je takva da se njima mora nastojati upravljati.

Demografska slika mora biti kontrolirana i nju moraju pratiti mjere urbanističke i fiskalne politike, kojima treba stimulriati ili destimulirati demografski razvitak i na taj način svjesno upravljati tim važnim proizvodnim resursom.

AD 2. Prirodni resursi

Prirodni resursi našega kraja spadaju u regenerativna prirodna bogatstva i upravljanje tim resursima prvorazredni je zadatak Skupštine općine Crikvenica. Putem svojih mehanizama ona mora osigurati, da onaj tko eksploatira to bogatstvo obavezno nadoknadi njihovu reprodukciju. Neophodno je stoga definirati rentu korištenja tog bogatstva.

To se ponajprije odnosi na turizam i sve djelatnosti koje od njega žive, kao i na šumarstvo. Te djelatnosti su se i razvile zahvaljujući prirodnim resursima i zato taj razvitak mora sada vraćati i ulagati u zaštitu i reprodukciju tih prirodnih izvora.

Skupština općine Crikvenice morat će se aktivno uključiti u procese i akcije koje se neće odvijati ograničeno unutar granica same općine.

(Zaštita izvora vode za piće u ličkom i goranskom slivu i prostorna zaštita tih područja; monitoring praćenja zagađenja mora, zraka i buke na prostoru Riječkog zaljeva i prostornom politikom zaštita poljoprivrednog zemljišta i sl.)

Ad 3. Prostorno uređenje, urbanizam, životna i radna sredina

Taj resurs je izravno u funkciji koncepcijskog cilja kvalitete življenja, jer ulazi direktno u pravo čovjeka, stanovnika općine Crikvenica da radi i živi u humano oblikovanu prostoru, stanu, mjestu i općini, što odgovaraju svestrano razvijenijoj ljudskoj ličnosti.

Posebno strateško pitanje razvoja turizma je prostor. Turizam je izrazito određen prostorom. Zato to i od općine Crikvenice traži veliki društveni angažman radi mijenjanja postojećih odnosa i stanja u prostoru. Na ovom mjestu samo nekoliko

prijedloga, iako je taj resurs predmet posebnog tematskog bloka, što apsolutno i zaslužuje:

- uništavanje i zagađenje prostora valja definirati i u zakonodavnoj materiji tretirati kao trošak onog koji to stanje prouzrokuje,
- zakonodavno a posebno praktično treba uskladiti prostorno i ekonomsko planiranje,
- treba razviti sistem upravljanja čovjekovom okolinom, a posebno metode za aktivno praćenje stanja čovjekove okoline umjesto nabrajanja pojedinih aktivnosti.

Ad 4. Sredstva za rad

Sredstva za rad potrebno je shvatiti u najširem smislu kao važan resurs u realizaciji ciljeva razvitka općine Crikvenica.

Sredstva za rad podrazumijevaju i sve one materijalne činitelje proizvodnje, koji neposredno ne ulaze u sam proces proizvodnje, ali bez kojih je nezamisliv proces proizvodnje (zemlja, zgrade, smještajni kapaciteti, putovi, transportna sredstva, skladišta i dr.).

Govoriti o sistemu ciljeva razvitka općine Crikvenica i o njegovu bitnom resursu, kao podsistemu sredstava za rad, znači govoriti i kritički preispitati znanstveno-tehnološku realnost, znači govoriti o (TTR) trećoj tehničkoj revoluciji koja se ostvaruje.

Društveni odnosi mogu se dalje revolucionirati samo na osnovi nove tehnologije, a to je tehnologija na osnovi elektronike, mikroprocesora, kompjutora i sl., tj. to revolucioniranje odnosa ne može se obaviti nikakvim političkim aktom, već isključivo revolucioniranjem tehnologije.

Osnova nove TTR, što nosi ogromnu promjenu globalnih razmjera, koje će sve više imati utjecaja na naš općinski sistem privređivanja, upravo je u znanju i primjeni rezultata znanstveno-istraživačkog rada.

Znanost, obrazovanje i tehnički napredak, u usporedbi s klasičnim razvojnim faktorima i resursima za ostvarivanje ciljeva privrednog i društvenog razvitka i naše općine, postaju sve značajniji i dominantniji. Na današnjem stupnju privrednog razvitka ti resursi postaju odlučujući za privredni razvitak. Informacijska revolucija, čija osnova leži u visokim tehnologijama, već imaju, a imati će i ubuduće, sve veći i presudan utjecaj na razvitak naše općine.

3. Kako upravljati privrednim razvitkom na području općine Crikvenice

3.1 Upravljanje s pomoću parametara razvitka

Razvitak kompjutersko-matematskog-ekonometrijskog modela omogućuje konstantno praćenje stanja cijele privrede jedne općine, kako u globalu tako i po sektorima djelatnosti, što u kombinaciji s klasičnim istraživanjima sugerira optimalnu strategiju razvitka.

Na ovom mjestu neće se ulaziti u objašnjenje modela, koji predstavlja ekonometrijsku ocjenu ekonomskog modela općine Crikvenice promatranu za razdoblje od 16 godina (1970 - 1986).

S pomoću kompjutorskog programa SORITEK, testiranjem parametara modela i modela u cjelini, došlo se do modela koji može najadekvatnije reprezentirati ukupna ekonomska kretanja i ekonomsku kategoriju u budućem razdoblju.

Model za privredu općine glasi:

$$Y = 0{,}183046\ E - 25\ X1 + 151{,}090\ X2 + 0{,}242192\ E - 16\ X3$$

Model ugostiteljsko-turističke privrede glasi:

$$Y = 51585{,}1\ X1 + 170{,}301\ X2 + 0{,}144986\ X3$$

Y = društveni proizvod u mil. dinara
X1 = aktivna osnovna sredstva po nabav. vrijednosti u stalnim cijenama 1975. godine
X2 = nove investicije po stalnim cijenama 1975. godine u mil. dinara
X3 = broj zaposlenih u tisućama

U tim funkcijama neobjašnjena odstupanja su minimalna i teoretske vrijednosti su najbliže empirijskim veličinama.

Bez upotrebe kompjutora, ocjena modela i njegovih parametara nezamisliva je i praktično nepovrediva u vremenu brzih odluka i dinamična kretanja.

3.2. Upravljanje s pomoću prognoza

Činjenica je da operacione i ekonometrijske metode pripremanja odluka nisu adekvatne za sve vrste odluka. Kod dugoročnih strateških odluka ta je njihova neadekvatnost vrlo velika.

Ta neadekvatnost prevladana je novim znanstvenim metodama, koje zadnjih desetljeća doživljavaju buran razvitak i kreću se od ekonometrijskih metoda, preko operacionih do sistemskog pristupa, interdisciplinarnosti i intuicije. Intuitivne metode djeluju mnogo manje egzaktno u formalno-matematskom smislu, ali su mnogo realnije, obuhvatnije i bliže stvarnosti i zato daleko upotrebljivije za strateško odlučivanje. Najvažnija od tih metoda je Delfi metoda, kojom se kroz sistemsko korištenje eksperata simulira budućnost, odnosno na osnovi mišljenja eksperata iz raznih oblasti dobiva se cjelokupna slika budućnosti, što će poslužiti za donošenje odluka.

Za ilustraciju daje se prikaz prognoze dobivene Delfi metodom, a vezane na jedan od bitnih faktora razvitka, na turističke smještajne kapacitete kao dijela turističke ponude Crikveničko-vinodolske rivijere, koja je provedena sa 12 eksperata još 1987. godine, a ti rezultati su i danas aktualni.

Polazeći od pretpostavke da oblikovanje i formiranje ponude Crikveničko-vinodolske rivijere treba da odredi vrst potražnje, zadatak je naći optimalnu i poželjnu strukturu ponude smještajnih kapaciteta u razdoblju do 2000 godine.

Veza između tako formirane ponude turističkih smještajnih kapaciteta i njihova korištenja, korištenja i razvitka ukupnih infrastrukturnih kapaciteta, te njihov utjecaj na ukupne privredne tokove i poslovanje, ima jednu od ključnih uloga i predstavlja važan utjecajni faktor razvitka.

Neophodnost znanstvenog sagledavanja faktora rasta kroz razna dugoročna prognoziranja važno je da bismo mogli doći do odgovarajućeg kvantitativnog, kvalitativnog, prostornog i vremenskog podudaranja.

To znači traženje odgovora na pitanje optimalnosti strukture smještajnih kapaciteta, a s njima i traženje optimalne strukture investicija s ciljem davanja njihova punog efekta za kompletnu angažiranost u procesu društvenog razvitka općine Crikvenica.

Rezultat prognoze kretanja smještajnih kapaciteta u hotelskim objektima Delfi metodom u usporedbi s predviđanjima iz studije "dugoročni razvoj općina Crikvenice" iz 1974. godine pokazuju ogromne razlike od čak 16 580 ležajeva u hotelima 2000. godine.

Rezultati dobiveni Delfi metodom govore da će u 2000. godini kapaciteti u hotelima imati 10 000 kreveta, što je za 16 000 kreveta manje nego što je predviđeno spomenutom studijom.

Rezultati prognoze kretanja kapaciteta u kampovima pokazuju da će ta vrst kapaciteta zadržati u 2000. godini visok udio u strukturi ukupnih kapaciteta od 25 posto, odnosno apsolutno će to biti 14 000 smještajnih jedinica.

Vrlo velika suglasnost postignuta je u projekciji kapaciteta u odmarališima gdje se pojavljuje najmanja razlika u odnosu na "studiju", a koji se procjenjuju na 7 300 ležaja. Vrlo realna i izgledna alternativa u toj vrsti smještajnih jedinica jest da će se potpuno ukinuti ta kategorija objekata zbog svog nekomercijalnog efekta, a ti objekti će se pretvoriti u manje jedinice pansionskog tipa, ili čak manje hotele, što i nedostaje u turističkoj ponudi. U svakom slučaju, treba računati s tim brojem ležaja u ukupnoj turističkoj ponudi.

Velika suglasnost postignuta je na prognozi kapaciteta u kućnoj radinosti, koji se procjenjuju na 25 000 ležajeva, a oni će također doživjeti svoj kvalitativan skok k manjim privatnim hotelima, pansionima i apartmanima.

Rezultati prognoze govore da će se petmilijunsko noćenje ostvariti 2001. godine kada bi se korištenost kapaciteta povećala sa 73 dana rada u 1985. godini na 87 dana u 2001. godini, što znači da dolazi do povećana broja dana korištenja za 19 posto, i to mahom kroz veću korištenost kapaciteta.

Prema tome, rezultati dobiveni tom metodom negiraju rezultate dobivene "Studijom" iz 1974. godine. Struktura kapaciteta dobivena prognozom kao i stupanj iskorištenosti ukupnih kapaciteta imaju važnu ulogu u ukupnoj razvojnoj politici jednog turističkog područja, te je rezultat dobiven primjenom te znanstvene metode, uvažavajući sve slabosti u njezinoj primjeni, u svakom slučaju provokativan i poticajan za daljnja promišljanja i donošenja strateških odluka, posebno na polju prostornog planiranja i urbanizma, razvoja infrastrukture i dr.

3.3 Informacijski sistem i njegova važnost za upravljanje razvitkom

Dosdašnji koncept dugoročnog privrednog razvitka općine Crikvenice, koji je rađen bez primjena kompjutora i njihove podrške, manjkav je i u najčešćem slučaju neupotrebljiv. Ozbiljnije ekonomsko istraživanje koje se odnosi na dugoročni privredni razvitak općine Crikvenice ne može se zamisliti bez upotrebe kompjutora i njegove podrške. Uloga informacijskog potsistema postaje stoga presudna za korištenje novim metodama, tako *da organiziranje informacijskog sistema čini jednu od najvažnijih karika sistema upravljanja privrednim razvitkom općine Crikvenice.*

Prognoziranje razvoja mora postati kontinuiran proces, a ne jednokratno završen posao, jer je jedino tako moguće aktivno stvarati budućnost.

S tim u vezi neophodno je, osim korištenja znanstvenih metoda, provesti edukaciju, odnosno kadrovsko osvježenje unutar rukovodnih struktura u privredi, a posebno razvojnih službi i općinskih službi zaduženih za praćenje privrednog i društvenog razvitka.

Prijedlog zaključaka:

Na osnovi izložene analize slijede ovi zaključci:

1. Koncepciju razvitka općine Crikvenice neophodno je formulirati kroz koncepcijski cilj koji treba ući u svijest svakog njenog stanovnika pod motom *Visoka kvaliteta života i očuvanje i razvoj kulturnog identiteta.*

2. Ne ulazeći u nabrajanje strateških privrednih grana razvitka smatra se da je strateški cilj *upravljati proizvodnim razvojnim resursima,* te da će ta kontrola i to upravljanje predodređivati automatski razvitak privrednih grana, koje će neminovno biti u funkciji koncepcijskog cilja.

3. Neophodno je na razini općine organizirati sistem upravljanja razvitkom a posebno razvojnim resursima, bez kojih nije moguće realizirati ni strateške ni koncepcijske ciljeve. S tim u vezi potrebno je sljedeće:

a) demografska slika mora biti kontrolirana i skupština općine mora u svom mandatnom razdoblju postaviti sebi cilj da mehanizmima, koji joj stoje na raspolaganju, strogo kontrolira demografski razvitak putem bržeg zapošljavanja u strateški odabranim granama, ali bez mehaničkog prirasta stanovništva,

b) razraditi sistem upravljanja prirodnim resursima putem prostorne i urbanističke politike.

Skupština općine mora obvezno kontrolirati utvrđenu politiku prema prirodnim dobrima (uvesti sistem monitoringa, posebno praćenje zagađenja i prostorne devastacije).

c) prognoziranje razvitka mora postati kontinuiran proces, a ne jednokratno završen posao, pa je s time u vezi neophodno izvršiti edukaciju i kadrovsko osvježenje rukovodećih kadrova u privredi, a posebno u razvojnim službama i općinskoj upravi.

d) neophodno je organizirati komunalni informacijski sistem kao preduvjet svim upravljačkim potezima.

4. Neophodno je pratiti sve promjene u okruženju, te u skladu s time izvršiti korekcije prethodno izvršenog razvitka i utvrđenih strategija, ali uvijek u funkciji koncepcijskog cilja.

5. Znanje je osnovni pokretač razvitka i zato je neophodno mijenjati odnos prema znanstvenom i stručnom radu, što traži maksimalno otvaranje poduzeća i njegovih rukovodnih i stručnih kadrova prema sistemu, a posebno prema sveučilištima i fakultetima uz stalno istraživanje pravaca razvitka, uz primjenu suvremenih dostignuća znanosti i moderne tehnologije koju svijet uvodi i koristi.

6. S obzirom na posebnu stratešku ulogu turizma, neophodno je krenuti od unaprijed formirane optimalne ponude smještajnih kapaciteta i nikako se ne prepustiti zahtjevima ukupne tražnje, već tražnju iskoristiti isključivo za promjenu strukture smještajnih kapaciteta radi nalaženja optimalne strukture.

Ukupni rast smještajnih kapaciteta preko određene granice (u našem prijedlogu procjene 57 000 smještajnih jedinica) nije u funkciji postavljenog razvojnog cilja, već je to isključivo promjena strukture unutar tog ukupnog broja, a ovisno o potražnji.

7. Daljnji razvitak općine Crikvenice upravo će ovisiti o realnom sagledavanju što većeg broja faktora rasta i razvitka i njihova uključivanja u složene razvojne modele privrednih i društvenih djelatnosti općine Crikvenice.

8. Bogatstvo oblika budućeg razvitka općine Crikvenice nije nam za sada poznato, ali naglom ekspanzijom znanja koje mora počivati na informacijama, naši će se vidici širiti, budućnost će nam postajati bliža i sve sigurnija.

Literatura

1. Blažević, B.: Sistematski pristup dugoročnom razvoju općinskog sistema privrede. Ekonom. fak. Rijeka, 1988, Magistarski rad.
2. Deželjin, J.: Teorija sistema i informatizacija privrede i društva. Nar. novine, Zagreb, 1987.
3. Dugoročni razvoj općine Crikvenica. Ekon. institut Rijeka, 1974.
4. Lokin, B.: Pristup koncepciji dugoročnog razvoja. Informator, Zagreb, 1979.
5. Novačevski, D.: Metodi izbora strateških odluka. Savezna administracija, Bgd, 1979.
6. Stojanović, R.: Optimalna strategija privrednog razvoja. Savezna administracija, BGD, 1979.
7. Strategija razvoja općine Crikvenica, Ekon. institut Rijeka, 1989.
8. Znanstvene osnove dugoročnog razvoja SR Hrvatske do 2000 god. Ekonom. institut, Zagreb, 1983.